

УДК 364.48

СТАН ТА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ ОСНОВНИМИ ОБ'ЄКТАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Л.О.Мармуль, доктор економічних наук, професор

Т.В.Бондарь, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

Сучасний стан розвитку аграрного сектору економіки характеризується поглибленням розвитку ринкової економіки, взаємозв'язку соціального і економічного розвитку країни, задоволення потреб працівників аграрного сектору. Концепція соціальної ринкової економіки ґрунтується на необхідності гарантування соціальної захищеності селянства, створення належних умов життя, подолання несприятливих демографічних процесів. Перебудова виробничо-економічних відносин залежить значною мірою від соціального розвитку села. Функціонування підприємств соціальної інфраструктури тісно пов'язано з ефективністю сільськогосподарського виробництва.

Різноманітні проблеми розвитку соціальної інфраструктури та її впливу на сільськогосподарське виробництво займають значне місце в роботах вітчизняних та західних економістів. Перші згадки по даній темі зустрічаються в роботах А.Маршала, А.Сміта, Дж.Кейнса А.Маслоу та ін. Серед вітчизняних науковців можна

виділити роботи Е.М.Агабаб'яна, М.О.Бесєдіна, С.Г.Важєніна, В.К.Горкавого, М.І.Долішнього, П.Т.Саблука, М.К.Орлатого, В.Й.Шияна, В.В.Юрчишина. Проте, в умовах реформування сільськогосподарських підприємств досить актуальної стає проблема розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, інвестицій в дану галузь та дослідження її впливу на основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств.

В основі сучасного поділу поселень на міські та сільські лежать відмінності в характері матеріального виробництва, яке має визначальний вплив на розмір та розміщення поселень. Розвиток сільських поселень пов'язаний з використанням землі, функціонуванням сільськогосподарського виробництва. Із соціальної точки зору сільські населені пункти є середовищем відтворення населення, трудового потенціалу. Тому процес сільського розселення, на нашу думку, необхідно аналізувати комплексно, враховуючи соціальні, географічні, етнографічні та інші чинники регіонального розвитку.

Херсонська область утворена 30.03.1944 р., її площа складає 28,56 тис.км² (4,7% території України). В регіоні проживає на 05.12.01 – 1173,7 тис. осіб – це 2,5% від кількості населення України. Густота населення – 41 чол. на 1 км², у тому числі сільського – 16 на 1 км² – це майже в 1,6 рази менше, ніж в Україні. Основною особливістю розселення Херсонщини є локалізація міського і сільського населення у чотирьох придніпровських та одному приморському районах або у південно-західній частині території.

Всього населених пунктів 699, міських – 39, сільських – 660. На початок 2001 р. в області існує 43 сільських населених пунктів з чисельністю до 50 чол., 48 – з чисельністю 50-99 чол., 118 – з 100-199 чол.; 209 – до 200 чол.; 151 – з 200-499 чол.; 139 – 500-999чол., 161 сільський населений пункт з чисельністю 1000 і більше. Середня людність поселення у 1995 р. була 743 чол, а у 2000 р. зменшилась на 4,7% та склала 708 чол. У 2000р. офіційно зареєстровано в області: 5 населених пунктів, які вважаються безлюдними (а в 1995р. їх було тільки 2),

деградуєчими — 35 населених пунктів, це 5,3% від загальної кількості сільських населених пунктів, з них 21 населений пункт вважається вмираючим та 14 — занепадаючими [1].

Вмираючі поселення являють собою групу крайнього ризику і потребують державної підтримки. Безлюдні сільські поселення, які можуть посприяти збереженню навколишнього середовища, поліпшенню використання природних і матеріальних ресурсів варто відродити. Доцільність відродження безлюдних сіл, як місць постійного проживання сільських жителів, визначається наявністю прилеглих до них сільськогосподарських угідь чи інших природних ресурсів або рекреаційних ресурсів.

Для повного відтворення робочої сили, забезпечення добробуту населення, його всебічного розвитку необхідно створити належні соціальні умови. Від останніх залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села. Функціонування підприємств, організацій, установ і закладів інфраструктури в період переходу до ринку передбачає вдосконалення відносин власності. У процесі реформування сільської соціальної інфраструктури відбувається розширення потенційних власників, серед яких можуть бути: комунальний власник (власність територіальних громад), державний власник, приватний, колективний. Ринкове середовище потребує роздержавлення і приватизації об'єктів у соціальній сфері села та створення на їх основі структур ринкового типу, які б відповідали інтересам і вимогам населення, а також були спроможні забезпечити життєві їх потреби у різноманітних послугах. Насамперед необхідно ліквідувати державну монополію, створити умови для конкуренції, запобігти зловживанням у розподілі товарних ресурсів, передбачивши систему правової відповідальності.

Задоволення жителів села різноманітними соціальними потребами залежить від ступеня забезпеченості сільських населених пунктів об'єктами соціальної інфраструктури З поглибленням економічної кризи триває зростання темпів її занепаду на селі.

Як показує аналіз соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів Херсонської області, у 1996 р. вони зосереджу-

вали 165,6 тис. житлових будинків, при цьому в приватній власності було 152,1 тис., або 91,8%, а у державній і колективній власності тільки 13,5 тис. або 8,2%. У 2001р. спостерігається тенденція до зменшення кількості житлових будинків на 1,0%, при цьому у приватній власності відбувається збільшення житлових будинків на 5,1 тис. за рахунок їх зменшення у державній та колективній власності на 6,6 тис. З 1996 р. до 2001 р. відбулося зменшення показників лікарень на 28% та фельдшерсько-акушерських пунктів на 6,6%. На базі ліквідованих лікарень у зв'язку із зменшенням фінансуванням в сільських населених пунктах відкриваються амбулаторії, якщо у 1996р. їх нараховувалося 47, то у 2001р. вже 57 одиниць. На 1 січня 2001р. 103 сільських населених пунктів Херсонської області не мали лікарняних закладів та пересувного обслуговування (15,6% від загальної кількості сільських населених пунктів), в яких проживало 35 тис.чол.

У 1996 р. функціонувало 446 дитячих дошкільних закладів, а у 2001 р. вони зменшилися на 171 одиницю, або на 38,3%. За період з 1996 р. до 2001 р. відбулося незначне зменшення шкіл — на 3 одиниці, або на 0,7%. Але по Херсонській області 271 населений пункт не має шкіл (41,1% від загальної кількості населених пунктів), де проживають підлітки та молодь 7-17 років. Також 323 населених пункти області не мають дитячих дошкільних закладів (48,9% від загальної кількості), але мають дітей до 6 років. Позитивним моментом є збільшення інших учбових закладів, зокрема ПТУ на 11,1%.

При зменшенні бюджетного фінансування соціальної сфери на селі відбувається загострення економічної кризи, а як наслідок — скорочення кількості клубів, будинків культури, бібліотек, кіноустановок. У 2001 р. у сільській місцевості Херсонщини зменшилася кількість клубів, будинків культури на 68 одиниць, або на 13,5%, бібліотек — на 168 одиниць, або на 30,4%, кіноустановок — на 187, або на 47,1% у порівнянні з 1996 р. По Херсонській області 210 населених пунктів не мають клубів, будинків культури (31,8% від загальної кількості населених пунктів), 294 не мають бібліотек (44,5%), 489 — кіноустановок (74,1%) Значно погіршилося по-

бутове обслуговування сільських жителів. Так, за останні 5 років кількість будинків побуту скоротилася на 55,0%, комплексних приймальних пунктів — на 41,2%, лазень — у 11,5 рази, інших підприємств служби побуту — у 2,1 рази. На 1 січня 2001 р. 642 населених пункти Херсонської області не мали будинків побуту (97,3% від загальної кількості), 638 комплексних приймальних пунктів (96,7%), лазень 616 (93,3%), інших підприємств служби побуту 630 (95,5%). Більш стабільне функціонування характерне для служби зв'язку (за останні 5 років кількість її відділень скоротилася лише на 3,7%; громадського харчування (скорочення закладів досягло 5,4%); спортивних споруд — на 10,1%. При цьому відбувалося збільшення у 2001 р. культових споруд на 11 одиниць, або на 54,9% [2].

Бюджетне фінансування соціальної сфери на селі здійснюється через сільські та районні бюджети, його можливості визначаються станом цих бюджетів. При формуванні бюджетного механізму соціальної сфери села на етапі загострення економічної кризи проявляються дві негативні тенденції.

З одного боку, держава, звужує коло своєї відповідальності за соціальну сферу села, не забезпечуючи навіть найнеобхідніших видатків на утримання закладів освіти, культури та охорону здоров'я, з другого — обмежується можливість місцевих Рад самостійно фінансувати згадане звужене коло видатків. Усе це суперечить курсу розширення функцій місцевих органів самоврядування, зміцнення їх фінансової бази тощо, тобто суперечить тим процесам, які б відповідали переходу до ринкових відносин та демократизації суспільства.

Для припинення руйнації соціальної сфери села, надання сільському населенню гарантованого мінімуму послуг конче необхідно забезпечити: виконання рішень найвищих органів державної влади про збереження мережі та функціонального призначення об'єктів соціальної інфраструктури в процесі реформування економіки; прискорення перебудови взаємовідносин між Державним і місцевими бюджетами, формування та наповнення місцевих бюджетів на рівні нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя; дотриман-

ня законодавства щодо бюджетного фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, запровадження жорстких правил його використання; створення при місцевих органах самоврядування неприбуткових підприємств з комунально-побутового обслуговування населення, формування позабюджетних фондів соціального розвитку сільських поселень; більшу підтримку житлового будівництва через регіональні фонди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна інфраструктура села: Навч. посіб. / За ред. П.Т. Саблука, М.К. Орлатого. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002.- 465с.
2. Соціальна сфера села України: регіональний аспект / За ред. П.Т.Саблука, М.К. Орлатого. – К.: НДІ "Укראгропромпродуктивність", 2003.- 605с.